

EXAMENSARBETE

Hösten 2006

Läroarbilden

Varför modersmålsundervisning?

- en studie om elevers, lärares och
föräldrars åsikter

Författare

Sofia Annerfors
Malin Ferdinandsson

Handledare

Valdemar Holmstedt

www.hkr.se

Varför modersmålsundervisning?

– en studie om elevers, lärares och föräldrars åsikter

ABSTRACT

Vi lever idag i ett mångkulturellt samhälle och många barn i skolan går på modersmålsundervisning. Syftet med denna uppsats är att genom enkätundersökningar få en uppfattning om vad lärare, föräldrar och elever anser om modersmålsundervisning samt anledningen till varför vi har den. Den främsta orsaken till att elever och föräldrar vill ha modersmålsundervisning är att de ska lära sig sitt modersmål bättre. Lärarnas åsikter stöder den forskning som finns om modersmålets betydelse för andraspråksinlärningen. Studien svarar även på vilka elever som är behöriga till undervisningen och hur den kontrolleras och följs upp. Genom ett fungerande samarbete mellan elever, föräldrar och lärare underlättas kontroll och uppföljning av elevernas språkutveckling.

Nyckelord: Modersmålsundervisning, behörighet, hemspråksreformen, skollagen, Lpo 94, språkinlärning, enkätundersökning, modersmåls lärare.

Innehållsförteckning

1. FÖRORD	5
2. INLEDNING	6
2.1 BAKGRUND.....	7
2.2 SYFTE.....	8
3. LITTERATURGENOMGÅNG	8
3.1 DEFINITIONER	8
3.2 HISTORIK.....	8
3.2.1 Hemspråksreformen	9
3.3 MODERSMÅLET SOM SKOLÄMNE	11
3.3.1 Skollagen och övriga styrdokument	12
3.3.2 Modersmålslärares	13
3.4 SPRÅKINLÄRNING.....	16
3.4.1 Förstaspråksinläring.....	16
3.4.2 Andraspråksinläring.....	16
3.4.3 Varför modersmålsundervisning?	19
4. PROBLEMPRECISERING	20
5. METOD	20
5.1 VAL AV METOD.....	20
5.2 URVAL.....	21
5.3 ETISKA ÖVERVÄGANDEN	22
5.4 UPPLÄGG OCH GENOMFÖRANDE	22
6. RESULTAT	23
6.1 VARFÖR GÅR DU PÅ MODERSMÅLSUNDERVISNING?	23
6.2 VILKET SPRÅK TALAS I HEMMET/LÄSES I SKOLAN?.....	25
6.3 VARFÖR GÅR DITT BARN PÅ MODERSMÅLSUNDERVISNING?	26
6.4 VARFÖR HAR VI MODERSMÅLSUNDERVISNING?.....	28
7. ANALYS	29
8. DISKUSSION	31
9. SAMMANFATTNING	35
10. SLUTORD	36
11. REFERENSER	37
11.1 INTERNET	38
12. BILAGOR	39
12.1 BILAGA 1 - ELEVENKÄT.....	39
12.2 BILAGA 2 – BREV TILL FÖRÄLDRAR.....	40
12.3 BILAGA 3 – FÖRÄLDRARENKÄT	41
12.4 BILAGA 4 – LÄRARENKÄT	42

1. Förord

Vi vill börja med att tacka elever, föräldrar, klasslärare och modersmåls lärare på den tillfrågade skolan för alla era givande svar som har varit till stor hjälp. Vi vill även tacka vår handledare Valdemar Holmstedt för goda råd och stort stöd under arbetets gång. För alla de kopierade enkäterna vill vi rikta vår uppskattning till Sql Systems AB. Slutligen vill vi även tacka våra kära familjer för allt stöd.

Sofia Annerfors och Malin Ferdinandsson

2. Inledning

Vart fjärde barn som växer upp i Sverige idag har sina rötter i andra delar av världen. Antingen är de själva födda i något annat land eller också deras föräldrar. Ytterligare andra har far- eller morföräldrar som har sitt ursprung utanför Sverige. Barn som växer upp i dag kommer på ett helt annat sätt än tidigare generationer i kontakt med människor som talar andra språk och har en annan kultur och andra traditioner än de själva. (Skolverket 2003:263)

Enligt Håkansson (2003) är modersmålsundervisningen av stor betydelse då det är vetenskapligt bevisat att elever som har goda kunskaper i sitt modersmål har lättare för inläringen av det svenska språket. I kursplanen i modersmål står det skrivet att: ”Jämförelser mellan modersmålet och det svenska språket utvecklar förståelsen för språkens betydelse och uppbyggnad.”

(<http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0607&infotyp=23&skolform=11&id=3875&extraId=2087>, 061030)

I en del av de böcker vi läst, bl.a. *Tvåspråkighet hos barn i Sverige* av Håkansson (2003), samt i styrdokument såsom kursplanen i modersmål, står det klart och tydligt hur viktig modersmålsundervisningen är för elever med invandrarbakgrund. För att ha nytta av sina modersmålskunskaper i inläringen av det svenska språket måste eleverna enligt skollagen ha grundläggande kunskaper i modersmålet.

([http://rixlex.riksdagen.se/htbin/thw?\\${HTML}=SFST_LST&\\${OOHTML}=SFST_DOK&\\${SNHTML}=SFST_ERR&\\${MAXPAGE}=26&\\${TRIPSHOW}=format=THW&\\${BASE}=SFST&\\${FREETEXT}=skollagen+OCH+modersmålsundervisning&RUB=&BET=&ORG](http://rixlex.riksdagen.se/htbin/thw?${HTML}=SFST_LST&${OOHTML}=SFST_DOK&${SNHTML}=SFST_ERR&${MAXPAGE}=26&${TRIPSHOW}=format=THW&${BASE}=SFST&${FREETEXT}=skollagen+OCH+modersmålsundervisning&RUB=&BET=&ORG), 061030)

2.1 Bakgrund

Enligt en rapport gjord av Skolverket *Beskrivande data 2006 – Förskoleverksamhet, skolbarnomsorg, skola och vuxenutbildning*. Nr: 283, finns det beskrivet hur många som var berättigade och hur många som deltog i modersmålsundervisningen år 2001-2006.

Läsår	Antal elever berättigade till modersmålsundervisning	Andel (%) berättigade av samtliga elever	Deltagare i modersmålsundervisning				Deltagare i SVA		
			Antal	Andel (%) av		Andel (%) utanför timplanbunden tid	Antal	Andel (%) av	
				samtliga elever	berättigade elever			samtliga elever	berättigade elever
2001/02	127 929	12,1	66 006	6,2	51,8	52,8	68 151	5,5	45,5
2002/03	135 945	12,9	73 572	7,0	54,1	54,2	64 125	6,1	47,2
2003/04	141 930	13,6	76 811	7,3	54,1	56,7	68 017	6,5	47,9
2004/05	143 665	14,0	78 899	7,7	54,8	55,4	67 777	6,6	47,2
2005/06	147 415	14,8	80 561	8,1	54,6	59,6	67 519	6,8	45,8
däruv									
Kommun	133 181	14,5	71 037	7,7	53,3	61,2	61 703	6,7	46,3
Sameskola	138	100,0	138	100,0	100,0	0,0	0	0,0	0,0
Fristående	13 437	18,1	8 964	12,1	66,7	50,6	5 518	7,4	41,1
Internationella	647	35,9	421	23,4	65,1	5,7	293	16,3	45,3
Riksinternat	12	4,7	1	0,4	8,3	0,0	5	2,0	41,7

(<http://www.skolverket.se/sb/d/215/a/1377>, 061122)

Figur 1. Antal deltagare och berättigade till modersmålsundervisning år 2001-2006.

Antalet berättigade elever som deltog i modersmålsundervisningen har ökat från 52 % år 2001/02 till 55 % år 2005/06. Av Sveriges alla skolelever är idag 14,8 % berättigade till undervisning på sitt modersmål. Detta är en ökning med 2,7 procentenheter sedan år 2001.

Efter att ha skrivit B-uppsats i kursen Allmänna Utbildningsområdet 21-40 p (AU2), om modersmålsundervisning, samt att ha praktiserat på en skola där 90 % av eleverna har invandrarbakgrund har vi valt att fortsätta på ämnet modersmålsundervisning. I vår B-uppsats beskrev vi hur modersmålsundervisningen ser ut på tre olika skolor idag samt attityderna till ämnet. Vi har i detta arbete valt att fokusera oss på endast en skola i en större stad i Skåne.

Under vår fem veckor långa Verksamhetsförlagda utbildning (VFU) såg vi mycket som kan kopplas till Skolverkets rapport *Flera språk – fler möjligheter* (2003), exempelvis attityderna mellan klasslärare och modersmåls lärare, bristen på material, schemaläggningen efter skoltid och små lokaler. Efter att ha sett hur modersmålsundervisningen på en specifik skola fungerar i verkligheten, vill vi nu kritiskt granska varför vi har modersmålsundervisning och hur den

går till. Då vi bor i en mångkulturell stad anser vi att detta ämne har stor relevans för oss som blivande lärare i detta område.

2.2 Syfte

Vårt syfte är att undersöka om vad lärare, föräldrar och elever anser om modersmålsundervisning, anledningen till varför vi har den och hur den fungerar i praktiken. Vi vill också granska om och hur det kontrolleras att elever är berättigade till modersmålsundervisning.

3. Litteraturgenomgång

3.1 Definitioner

Då det finns ett flertal olika definitioner inom detta ämne följer här en förklaring av dem som används i detta arbete. Definitionerna är tagna ur Skolverkets rapport *Flera språk – fler möjligheter* (2003).

Modersmål – Barns och elevers första språk och ämnet modersmål (med kursplan och betygskriterier).

Förstaspråk – Om barnets/elevens första språk – särskilt när detta inte är modersmål för en eller båda föräldrarna.

Modersmålslärare – Lärare som stöder barns modersmålsutveckling i förskola och som undervisar i förskoleklass och skola i och på modersmål.

Andraspråk – Ett främmande språk som finns som ett dominerande språk i samhället.

Andraspråksundervisning – Undervisning i t.ex. svenska/svenska som andraspråk när detta språk inte är elevens modersmål men däremot modersmål för majoritetseleverna.

Tvåspråkighet – Här avses tvåspråkighet med svenska och ett annat modersmål. (Skolverket 2003: 11-12)

I andra böcker bl.a. *Språkliga möten – Tvåspråkighet och kontaktlingvistik* (2001) av Börenstam och Huss har *modersmål* och *förstaspråk* samma betydelse. De beskriver vidare begreppet *andraspråk* som ett språk som lärs in först efter att ett *förstaspråk/modersmål* har skapats.

3.2 Historik

I slutet av 1960-talet och början av 1970-talet gick det bra för Sverige då vi var ett land i ekonomisk tillväxt, vilket ledde till brist på arbetskraft. Till följd av detta ökade arbetskraftsinvandringen avsevärt och hemspråksundervisningen blev en central fråga i politiken (Skolverket 2003).

En proposition lades fram år 1975 och synsättet på invandrarnas språkliga situation förändrades. I denna skrevs att det är skolans ansvar att stödja tvåspråkigheten hos invandrarelever, alla elever skulle få erbjudande om undervisning i både hemspråk och svenska som andraspråk (Håkansson 2003).

År 1991 började nedskärningen av hemspråksundervisningen. Detta berodde på sämre ekonomiska tider, landet behövde spara. Hemspråksundervisningen sågs som ett besparingsobjekt och istället för att riksdagen skulle besluta om resursfördelningen gällande detta, lades ansvaret på varje enskild kommun. (Hyltenstam (red) & Toumela 1996).

Ämnet hemspråk ändrade år 1997 namn till modersmål då ordet hemspråk endast förknippades med ett språk som bara talades i hemmet. Modersmål ansågs mer passande som namn på ämnet (Håkansson 2003). "Samtidigt fördes förordningarna om undervisningen i modersmål från grundskoleförordningen kap. 5 Särskilda stödinsatser till kap. 2 Undervisningens innehåll." (Skolverket 2003: 28)

3.2.1 Hemspråksreformen

Den 8 december 1966 publicerade skolöverstyrelsen en skrivelse om hjälp i undervisningen för barn med utländskt påbrå. Skolöverstyrelsen styrde över både folkskolan och läroverket och är det som idag heter Skolverket. Detta gällde i den obligatoriska skolan och kan idag ses som föregångare till hemspråksreformen (Morfiadakis 1981). I skrivelsen kan man läsa att:

Genom brev har Kungl Maj: t medgivit att stadsbidrag till det allmänna skolväsendet må beräknas för stödundervisning under högst sex veckotimmar per undervisningsgrupp för utländska eller statslösa elever samt svenska barn som intagits från utländska skolor. (Morfiadakis 1981: 15)

Vidare skrivs att:

... anordnandet av stödundervisning ankommer på skolstyrelsen

genom en god introduktion, vilken omfattar elementär undervisning i att förstå och tala svenska samt orientering i den nya miljön, underlätta elevens ankomst till skolan

där så är möjligt genom studiehandledning på elevens modersmål förhindra att elevens studietid förspills på grund av hans bristfälliga kunskaper i svenska

stödundervisningen även kan innebära studier på modersmålet under ett par veckotimmar med handledning av lärare som behärskar elevens modersmål. (Morfiadakis 1981: 15)

Möjligheten att få undervisning *på* sitt modersmål frambringades tack vare denna skrivelse men det tog dock lång tid att genomföra för vissa kommuner (Morfiadakis 1981).

Undervisning i sitt modersmål infördes dock inte förrän år 1968 efter ett beslut av staten. I ett tillägg till Läroplan för grundskolan 1969 (Lgr 69) och i den reviderade upplagan 1973 utvecklades följande direktiv:

Alla invandrarbarn i grundskolan som på grund av sin härkomst har otillräckliga kunskaper i svenska språket har rätt att åtnjuta stödundervisning i svenska och studiehandledning.

Undervisning i svenska bör ges av en svensk lärare och studiehandledningen av lärare som behärskar elevens modersmål.

I kommun med även finskspråkig befolkning får skolstyrelsen besluta att ämnet finska kan ingå som modersmål. Undervisningen i finska får omfatta högst 2 veckotimmar under varje årskurs. Samundervisning skall i möjligaste mån anordnas mellan elever i olika klasser och årskurser.

I andra minoritetsspråk än finska får anordnas undervisning efter samma grunder, om behov och förutsättningar föreligger enligt skolstyrelsens bedömning. (Morfiadakis 1981: 16)

Kommunen hade här ingen skyldighet att anordna stödundervisning eller modersmålsundervisning. År 1968 utsågs en parlamentarisk Invandrarutredning (IU) som fick i uppgift att studera invandrarernas och minoriteternas situation i Sverige. I uppdraget ingick att komma med förslag på olika samhällsåtgärder för dessa grupper. IU kom fram till två förslag, det ena år 1971 som innebar utbildning i svenska för vuxna invandrare och det andra år 1972 som handlade om tolkservice och tolkutbildning. Även en kartläggning av invandrarbarnens situation i den svenska skolan och förslag på åtgärder skulle göras. Detta ansågs vara för stort och omfattande. Istället beslöt IU sig för att rikta fokus mot invandrarbarnens situation när det gäller modersmålets betydelse och tvåspråkigheten samt själva undervisningen. Några detaljerade förslag kom dock ej fram men IU föreslog en granskning av de bestämmelser och rekommendationer som fanns. Tack vare denna granskning tillsattes år 1974 en grupp för en fortsatt prövning av invandrarelevernas situation i skolan (Morfiadakis 1981).

Gruppen fick namnet Invandrargruppen och skulle enligt direktiven: "... behandla förhållandena i grundskolan och gymnasieskolan. Mot bakgrund av den betydelse en tidig språkträning har för barns utveckling ansåg gruppen dock det vara nödvändigt att också ta upp frågan om hemspråksträningen i förskolan." (Morfiadakis 1981: 17) Den 23 september år 1975 lade Invandrargruppen fram ett förslag "... om åtgärder för invandrarbarnen i förskola, grundskola och gymnasieskola (DsU 1975:13)." (Morfiadakis 1981: 17) Det är på denna väg hemspråksreformen föddes.

Hemspråksreformen infördes 1977 och huvudsyftet med hemspråksreformen var att tvåspråkigheten skulle vara aktiv (Jonsson Lilja 1999). Det betydde att kommunerna blev skyldiga att anordna undervisning för elever med ett annat språk än svenska i hemmet. Denna reform innebar dock inte att eleverna var skyldiga att delta i undervisningen (Håkansson 2003). Hyltenstam (red) & Toumela 1996 skriver också om motivet till hemspråksreformen.

Det fanns två principiellt olika typer av motiv bakom hemspråksreformen. Det första gällde *stärkande av etnisk eller kulturell identitet*. Det andra gällde vikten av att *stödja en normal språklig, kunskapsmässig och allmänt kognitiv utveckling* för invandrar- och minoritets elever. (Hyltenstam (red) & Toumela 1996: 30)

I en undersökning som gjordes av Ingegerd Muncio 1987 där hemspråksreformen studerades kom det fram att den endast hade genomförts formellt och inte satt sin prägel i lärarnas tänkande. Detta visade sig bl.a. genom att modersmållärarna oftast fick nöja sig med dåliga lokaler, mindre tillgång till material och statusen ansågs lägre än ”vanliga” lärare (Muncio 1987).

3.3 Modersmålet som skolämne

Ämnet är frivilligt och oftast schemalagt efter skoltid. Då det är frivilligt spelar elevens motivation och föräldrarnas inverkan en stor roll. På vissa skolor ligger modersmålsundervisningen inom den schemalagda tiden och eleverna får då lämna klassen. Detta kan leda till splittring i gruppen då dessa elever kan känna sig utanför och det kan även leda till att elevernas självkänsla minskar och att utanförskap tydliggörs (Ladberg 2000).

Enligt skolverkets rapport *Flera språk- fler möjligheter* (2003) är skillnaden mellan antalet elever som deltar i modersmålsundervisningen stor mellan olika kommuner. I storstäderna deltar ca 60 procent av eleverna i undervisningen, medan antalet i glesbygden endast är ca 20 procent. I de större städerna är dock grupperna större och på mindre orter kan även enskild undervisning äga rum. Grupperna har oftast blandade åldrar på eleverna samt skiftande språkkunskaper. Då grupperna kan variera behöver modersmålläraren bred kunskap och flexibilitet i sitt arbete med eleverna.

Det finns uppsatta riktlinjer inom varje kommun för hur modersmålsundervisningen skall vara upplagd, däribland antalet timmar per vecka, när undervisningen skall ske m.m. Den vanligaste undervisningstiden är 40-60 min per vecka, men inom vissa kommuner är tiden 61-80 min per vecka vanligt. Då modersmålsundervisningen oftast inte får mycket tid i skolan blir det svårt för eleverna att både tillämpa tal- och skriftspråket under dessa lektionstillfällen. För att kunna utveckla modersmålet har föräldrarna en stor roll även utanför skolan, att hålla språket levande i hemmet hjälper eleverna (Ladberg 2000).

Det finns oftast inga självklara lokaler för modersmålslärarna. Undervisningen sker för det mesta i kollegors klassrum eller i mindre grupperum då lektionstillfället på vissa skolor är schemalagt efter skoltid. Även bristen på material är ett hinder i undervisningen (Ladberg 2000).

3.3.1 Skollagen och övriga styrdokument

9 § Om en eller båda av elevens vårdnadshavare har ett annat språk än svenska som modersmål och språket utgör dagligt umgängesspråk för eleven, skall eleven få undervisning i detta språk som ett ämne (modersmålsundervisning), om

1. eleven har grundläggande kunskaper i språket och
2. eleven önskar få sådan undervisning

[http://rixlex.riksdagen.se/htbin/thw?\\${HTML}=\\${SFST_LST}&\\${OOHTML}=\\${SFST_DOK}&\\${SNHTML}=\\${SFST_ERR}&\\${MAXPAGE}=26&\\${TRIPSHOW}=format=THW&\\${BASE}=\\${SFST}&\\${FREETEXT}=\\${skollagen+OCH+modersmålsundervisning&RUB=&BET=&ORG=, 061030](http://rixlex.riksdagen.se/htbin/thw?${HTML}=${SFST_LST}&${OOHTML}=${SFST_DOK}&${SNHTML}=${SFST_ERR}&${MAXPAGE}=26&${TRIPSHOW}=format=THW&${BASE}=${SFST}&${FREETEXT}=${skollagen+OCH+modersmålsundervisning&RUB=&BET=&ORG=, 061030)

I Skolverkets rapport *Flera språk – fler möjligheter* skrivs det att antalet deltagare i modersmålsundervisningen minskade under åren 1990-1992. En av orsakerna till detta kan vara att ämnet modersmål fick en annan betydelse då det tidigare skulle vara "ett levande inslag i hemmet" men nu skulle vara ett "dagligt umgängesspråk". Det finns dock en skillnad när det gäller språken tornedalsfinska, samiska och romska. Elever som talar dessa språk har rätt till modersmålsundervisning även om det inte är det dagliga umgängesspråket i hemmet.

Familjens språk är (2000) mycket viktigt då endast inläring av svenska kan innebära att man hålls utanför familjegemenskapen. Barnen måste se och respektera sitt familjespråk då detta aldrig kan ersättas av ett annat. En annan orsak till minskningen kan vara att antalet elever som önskar undervisning i ett modersmål behöver vara minst fem stycken, annars är kommunen ej skyldig att anordna undervisning. Ett undantag gäller elever med tornedalsfinskt, samiskt och romiskt ursprung då de kan vara färre än fem elever i modersmålsgruppen. Kommunen är endast skyldig att erbjuda modersmålsundervisning i sju år, undantag finns även här för elever med tornedalsfinska,

samiska och romska som modersmål. Då detta kan ge en negativ effekt på eleverna erbjuder oftast kommunerna modersmålsundervisning under hela grundskoletiden enligt en undersökning gjord av Skolverket i rapporten *Flera språk – fler möjligheter*. Detta tas även upp i skollagen:

11 § Om modersmålsundervisning för en elev anordnas utanför timplanebunden tid, har eleven rätt att få sådan undervisning sammanlagt högst sju läsår under sin skoltid inom det offentliga skolväsendet. Eleven har dock rätt till undervisning under längre tid, om eleven har ett särskilt behov av sådan undervisning. ([http://rixlex.riksdagen.se/htbin/thw?\\${HTML}=\\${SFST_LST}&\\${OOHTML}=\\${SFST_DOK}&\\${SNHTML}=\\${SFST_ERR}&\\${MAXPAGE}=26&\\${TRIPSHOW}=format=THW&\\${BASE}=\\${SFST}&\\${FREETEXT}=\\${skollagen+OCH+modersmålsundervisning&RUB=&BET=&ORG=, 061030](http://rixlex.riksdagen.se/htbin/thw?${HTML}=${SFST_LST}&${OOHTML}=${SFST_DOK}&${SNHTML}=${SFST_ERR}&${MAXPAGE}=26&${TRIPSHOW}=format=THW&${BASE}=${SFST}&${FREETEXT}=${skollagen+OCH+modersmålsundervisning&RUB=&BET=&ORG=, 061030))

I kursplanen för ämnet Modersmål kan man läsa följande:

- Skolan skall i sin undervisning i modersmål sträva efter att eleven
- utvecklar sin förmåga att förstå och uttrycka sig muntligt och skriftligt på modersmålet,
 - utvecklar sin förmåga att med behållning läsa och förstå skilda slag av texter på modersmålet,
 - tillägnar sig kunskaper om språkets uppbyggnad för att kunna göra jämförelser mellan sitt modersmål och det svenska språket och därigenom utveckla sin tvåspråkighet,
 - tillägnar sig kunskaper om historia, traditioner och samhällsliv i sin ursprungskultur och förmåga att göra jämförelser med svenska förhållanden,
 - stärker sin självkänsla och identitet och erövrar dubbel kulturtillhörighet,
 - grundlägger goda läsvanor genom litteraturläsning eller tillägnar sig litteratur på annat sätt,
 - lära känna delar av sitt kulturarv och kan sätta detta i relation till sig själv och sin egen situation,
 - lära sig att använda sitt modersmål som medel för sin kunskapsutveckling och på så sätt tillägna sig ett ord- och begreppsförråd inom olika områden.
- (<http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0607&infotyp=23&skolform=11&id=3875&extraId=2087, 061030>)

I Läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet 1994 (Lpo94) står att läsa om språkets betydelse för eleverna i skolan. ”Språk, lärande och identitetsutveckling är nära förknippade. Genom rika möjligheter att samtala, läsa och skriva skall varje elev få utveckla sina möjligheter att kommunicera och därmed få tilltro till sin språkliga förmåga.” (Lärarens handbok 2002: 11)

3.3.2 Modersmåls läraren

”Hemspråksläraren kan vara trygghet, förebild, bron till det nya och lärare, allt i en person.” (Ladberg 1996: 108)

Utbildningen för modersmåls lärare startade redan på 1960-talet, formen då var utbildning av tvåspråkiga ämneslärare. År 1975 utvecklades en utbildning för tvåspråkiga klasslärare (Skolverket 1996). När hemspråksreformen verkställdes 1977 infördes begreppet hemspråkslärare. Under åren 1977 – 1988 utbildades hemspråkslärare under två år på

hemspråkslärarlinjen. Denna utbildningsmöjlighet fanns i Stockholm, Göteborg och Malmö. De personer som redan hade en lärarutbildning från sitt hemland och ville bli hemspråkslärare kunde komplettera denna med en utbildning i hemspråk på sju veckor (Jonsson Lilja 1999).

År 1985 ändrades utbildningsplanen på hemspråkslärarlinjen och den teoretiska delen blev dominerande. Antal timmar ökade i svenska, OÄ, matematik och hemspråk. För pedagogik och metodik reserverades mer tid. Man stötte dock på svårigheter då det var svårt att hitta kompetenta lärarutbildare och man fann även svagheter i kursen när det gällde kunskap om olika kulturer (Skolverket 1996).

Hemspråkslärarlinjen fick inte den genomslagskraft som var väntad då inträdeskraven och kraven på språkprov var höga. Man hade redan från början svårt att fylla alla platser. År 1992/1993 gjordes försök till förbättring genom bl.a. förändringar i organisationen. Trots dessa försök till förändring saknades kompetenta sökande till utbildningen och i praktiken utbildades inga modersmåls lärare (Skolverket 1996).

Som skrivits tidigare fanns det mellan åren 1977 och 1988 en utbildning för hemspråkslärare. En undersökning som Hyltenstam & Toumela gjort 1996, visar hur många hemspråkslärare som var anställda mellan åren 1972-1994.

1972	600
1980	3800
1989	4700
1992	2660
1993	2300
1994	2200

Figur 2. Antalet hemspråkslärare mellan år 1972-1994. (Hyltenstam (red) & Toumela 1996: 51)

Tabellen visar att antalet hemspråkslärare har ökat varje år mellan 1972 och 1989. Därefter sker en minskning, detta på grund av att kommunerna inte längre var skyldiga att anordna undervisning i hemspråk (Hyltenstam (red) & Toumela 1996).

I Skolverkets rapport *Flera språk – fler möjligheter* (2003) skrivs det om den lärarutbildning som startade 2001 där modersmål finns att läsa som en inriktning eller specialisering. Beroende på var i landet man läser skiftar utbudet av språk. ”Syftet är att de studerande ska inhämta ämne-teoretiska och ämnesdidaktiska kunskaper i sådan omfattning att de kan ge modersmålsstöd i förskolan, undervisa i grund- och gymnasieskolan och ge studiehandledning i skolans ämnen.” (Skolverket 2003: 66)

Lärare som redan har lärarutbildning från sitt hemland har sedan år 2000 möjlighet ansöka om behörighet hos Högskoleverket. Behörigheten innebär att man kan få tillsvidareanställning på förskola, grundskola och gymnasieskola i Sverige. De flesta som fått behörighet jobbar idag som modersmåls lärare. Kraven för att få behörighet är: ”... förutom sin lärarutbildning, har yrkeserfarenhet motsvarande två års tjänstgöring på minst halvtid som lärare i utlandet och/eller Sverige och godkänt betyg i svenska/svenska som andraspråk B.” (Skolverket 2003:67)

För de flesta modersmåls lärarna betyder deras yrke pendlande mellan olika skolor. Enligt en undersökning som gjorts av Skolverket *Flera språk – fler möjligheter* uppfattas modersmåls lärarnas arbetssituation som splittrad och de kan känna utanförskap. En större delaktighet i skolans arbete och samma villkor som andra lärare önskas. Vidare skriver Ladberg (2000) att modersmåls lärarens situation bl.a. beror på gruppens storlek, språkets status, skolans tradition av modersmåls undervisning, kunskapen hos kollegorna och ledningen samt kommunens attityd och ekonomi. Modersmåls lärarens ställning spelar även en stor roll för elevens motivation, då denna avspeglar skolans, ledningens, kommunens och samhällets bild av elevens språk. Exempelvis kan eleven se hur läraren bemöts och hur kulturen värderas (Ladberg 2000).

3.4 Språkinläring

3.4.1 Förstaspråksinläring

Historiskt sett har det funnits olika teorier om hur barn lär sig sitt förstaspråk. Under 1950-talet var det mest framträdande synsättet att barn lärde sig språket genom att härma vuxna. Därefter kom en teori att barn lärde sig ord genom att härma vuxna men grammatiken blev då åsidosatt (Håkansson 2003). Dessa teorier har dock förändrats genom tiden och idag menar ett flertal forskare "... att språkinlärningsprocessen är en blandning av medfödda kognitiva strategier och interaktion med föräldrar och syskon. Det första språket lärs in genom en unik språkanpassningsförmåga, som man inte har tillgång till efter en viss ålder." (Håkansson 2003: 146)

Figuren om de olika språkinläringstyperna på sidan 17 visar att barn som lär sig ett språk innan de fyllt tre år blir enspråkiga, medan barn som lär sig två eller flera språk innan tre års ålder blir *simultant tvåspråkiga*. Denna tvåspråkighetsutveckling sker oftast då föräldrar talar olika språk (Håkansson 2003).

Det kan hända att barnet från början blandar ihop språken och växlar dem som om de vore samma språk. Då barnen iakttar, ser och hör många olika språk användas och växlas emellan blir detta naturligt för dem. Likaså blir det för ett enspråkigt barn då det endast har en enspråkig miljö runt sig. Enspråkiga kan tro att det kan bli "rörigt" då barnen växlar mellan språken. Detta grundar sig dock i okunnighet, för barnet är detta logiskt (Ladberg 2003). När man blandar språken kallas det för språkblandning (Arnberg 2004).

3.4.2 Andraspråksinläring

Benämningen *andraspråk* betyder att ett förstaspråk är etablerat innan ett nytt lärs in. Detta kan ske informellt, då det sker på egen hand utan undervisning och formellt då det sker med undervisning av språket. Andraspråkinläringen skiljer sig från då man läser ett främmande språk i skolan. Skillnaden är att andraspråksinläringen sker i kontakt med infödda talare av det nya språket, exempelvis kamrater och omgivning. Identitetsskapande är en stor del av språkinläringen, man vill tillhöra en grupp och vara som sina kompisar. Språket skall även användas som instrument för vidare inläring av andra ämnen (Hyltenstam (red) & Viberg 1996).

Det finns många faktorer för hur bra man lär sig ett andraspråk. Det är av stor vikt att barnet får höra och tala språket men det sociala, psykologiska och pedagogiska spelar också en stor roll. Attityderna till dem som talar det nya språket är betydelsefulla och man måste kunna identifiera sig med personerna i fråga. Elevens bakgrund spelar också en stor roll i inläringen av det nya språket (Börestam & Huss 2001).

Det finns även *successiv tvåspråkighet* vilket innebär att inläringen av ett språk initieras först senare, då barnet redan har kunskaper i ett språk. De barn som är *successivt tvåspråkiga* når inte samma nivå som de barn som är *simultant tvåspråkiga*. Man brukar nämna att gränsen går vid tre års ålder. Uttalet är det svåraste att lära sig ju äldre man blir (Håkansson 2003).

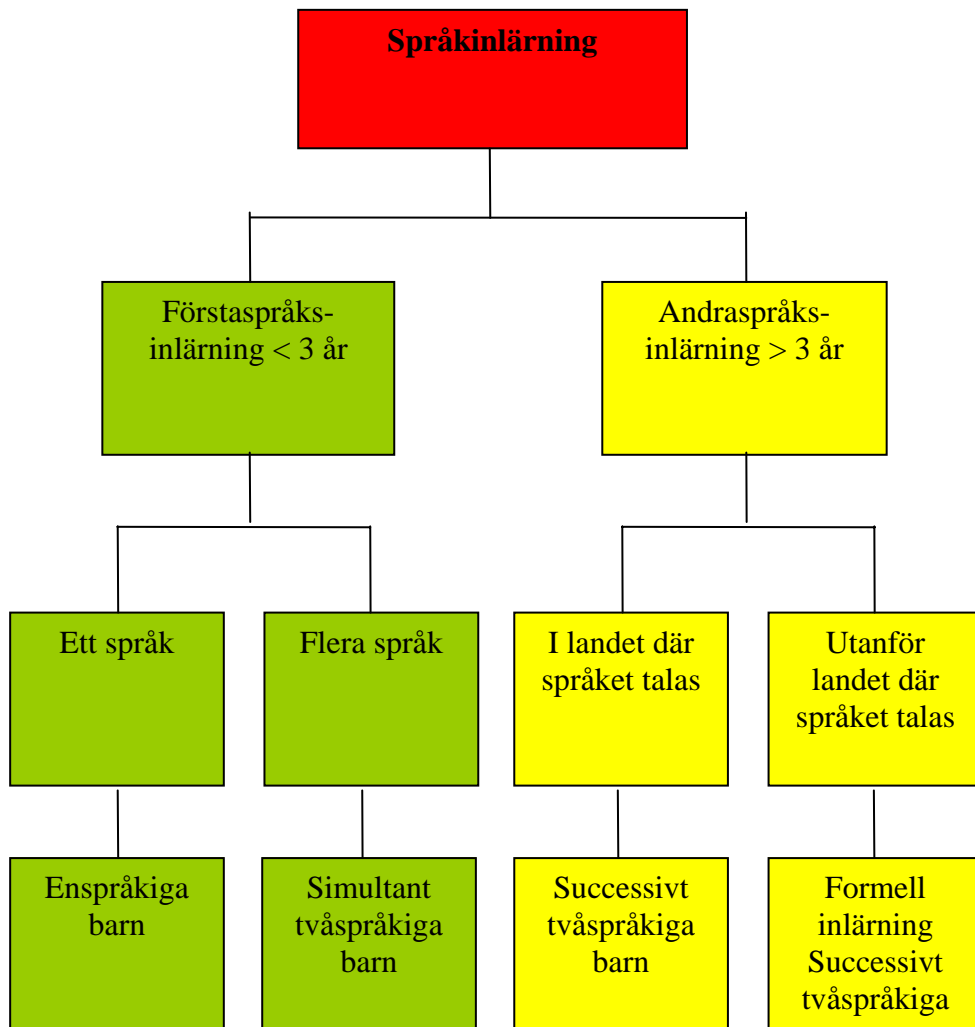
Börestam & Huss (2001) menar att det finns olika åsikter om hur åldern påverkar andraspråksinläringen. En uppfattning är att ju tidigare man lär sig andraspråket desto större är behållningen. Detta kan idag av vissa ses som en myt "... eftersom man kunnat visa att äldre barn har betydande fördelar av sin större kognitiva (intellektuella) kapacitet, sitt effektivare minne och sin större kännedom om omvärlden". (Börestam & Huss 2001: 32) Som skrivits ovan finns det dock vissa fördelar med inläring av andraspråk i tidiga åldrar, exempelvis uttalet och att yngre barn är mindre känsliga för kritik (Börestam & Huss 2001).

Det är också vanligt att förstaspråket kan ha inverkan på andraspråket. Man talar om två begrepp, *positiv* och *negativ transfer*.

Positiv transfer (facilitering) betyder att förstaspråket påverkar andraspråksinläringen gynnsamt, till exempel att strukturella eller lexikala likheter mellan de två språken underlättar och påskyndar inlärningsprocessen. Negativ transfer innebär att de strukturer, lexikala enheter och liknande som man överför från sitt första språk till det andra gör att man avviker från normen. Negativ transfer kallas också *interferens*. (Börestam & Huss 2001:52)

Interferens kan, liksom transfer i stort, gälla alla nivåer av den språkliga och kommunikativa kompetensen, det vill säga fonologi, grammatik eller lexikon, liksom förmågan att föra samtal. Ofta är dock interferensen mest uppenbar på den förstnämnda nivån, det vill säga i uttalet. Generellt gäller att negativ transfer är mer uppenbar än positiv. Det är ju avvikelser från det normala mönstret som vi lättast noterar. (Börestam & Huss 2001:84-85)

Gisela Håkansson visar i sin bok *Tvåspråkighet hos barn i Sverige* (2003) en figur som åskådliggör olika språkinlärningstyper:

Figur 3. Olika språkinlärningstyper. (Håkansson 2003:145)

3.4.3 Varför modersmålsundervisning?

Skolverket skriver i rapporten *Flera språk – fler möjligheter* (2003) om fem olika områden om modersmålets betydelse som anses vara positiva. Dessa är: *identitetsutveckling, kommunikation, kultur och rötter, lärande och språk samt integration*. Efter intervjuer och gruppsamtal med barn som är 5, 11 och 17 år, personal i förskola och skola, skolledare och föräldrar kom man fram till följande:

Modersmålsundervisning leder till en *identitetsutveckling* där barns personlighet, trygghet och självkänsla utvecklas.

Kommunikationen mellan människor underlättas avsevärt med modersmålsundervisning, särskilt mellan familj, släktingar och vänner, men också med det svenska samhället. Undervisningen underlättar även då man besöker sitt hemland och för dem som flyttar tillbaka till sitt ursprungsland. Detta bidrar även till att barnet utvecklas socialt och känner en samhörighet. Ytterligare ett positivt perspektiv med kommunikationen är att olika kulturer blir representerade på skolan och den drivs då att anpassa sig till dessa.

När det gäller *kultur och rötter* utvecklas en större kunskap och förståelse för den egna kulturen. Genom detta fås även en större förståelse för andra människor och deras kulturer.

Under rubriken *lärande och språk* diskuteras att barnen och eleverna skall lära sig det svenska språket och att det med hjälp av modersmålsundervisningen är lättare att lära sig ett nytt språk.

Integrationen i det svenska samhället anses underlättas genom undervisning av modersmålet. På så sätt ökar möjligheterna för att integreras i ”det svenska” (Skolverket 2003).

Det finns ett flertal författare och forskare som skriver om vikten av modersmålsundervisningens betydelse för svenskinläringen. Ladberg (2000) tar upp vikten av modersmålets betydelse då det fungerar som en språngbräda in i det svenska språket och samhället.

Enligt en broschyr som Skolverket tillsammans med Språkforskningsinstitutet i Rinkeby (2002) publicerat skrivs det om forskning som visar på modersmålsundervisningens betydelse. De tvåspråkiga barn som får möjlighet att lära sig läsa och skriva på sitt modersmål har en starkare grund och därmed lättare att utveckla det. ”Det bästa vore om alla barn först fick lära sig att läsa och skriva på sitt starkaste språk, som för många barn är modersmålet. Förmågan att läsa och skriva på ett språk underlättar sedan läsinläringen på andra språk.” (Skolverket och Språkforskningsinstitutet i Rinkeby 2002: 22)

4. Problemprecisering

I grundskoleförordningen (1994:1194) står det, som vi skrivit tidigare, att en elev ska få undervisning i sitt modersmål om språket är ett dagligt umgängesspråk och om en eller båda föräldrarna talar språket i hemmet. Det krävs dock att eleven har en viss grund i språket och att eleven själv önskar få undervisning.

Efter vår VFU-period ht-06 har vi fått en större inblick i hur modersmålsundervisningen fungerar och frågor har väckts.

- Varför har vi modersmålsundervisning?
- Hur kontrolleras att de som har modersmålsundervisning är berättigade?

5. Metod

5.1 Val av metod

Vid planeringen av arbetet ansåg vi att enkätundersökning skulle ge oss bäst underlag utifrån våra frågeställningar. Ytterligare en anledning till varför vi valde enkätundersökning var att vi tidigare ej provat på denna metod under vår lärarutbildning. Vi valde att genomföra denna studie på skolan där vi gjorde vår VFU. Denscombe (2000) menar att om det sociala klimatet är öppet kan man förvänta sig mer ärliga svar.

Undersökningen är kvantitativ med möjlighet att kommentera med fritext. Anledningen till detta är att göra en djupare analys av de olika personernas åsikter. Vi har även valt att redovisa vad vi kommit fram till genom diagram på nominalskalenivå. Detta innebär att vi har räknat antalet olika svar och därefter placerat dem i olika kategorier. (Denscombe 2000)

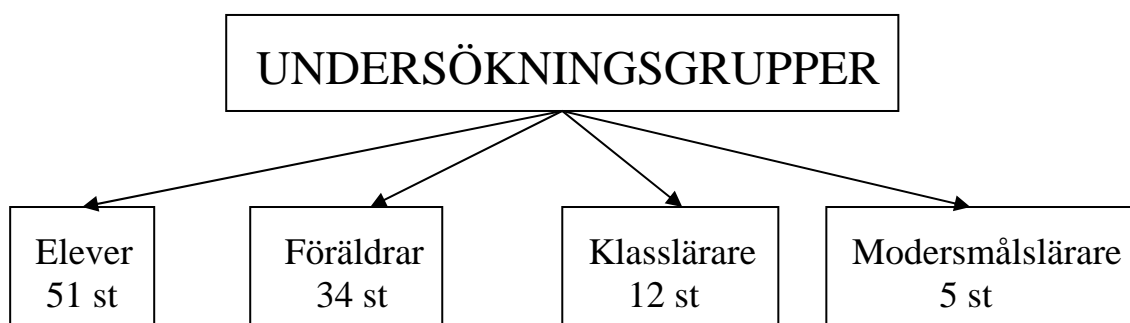
Enligt Denscombe (2000) delas frågeformulär in i två kategorier, *fakta* och *åsikter*. Vår enkätundersökning till föräldrar och lärare går in under kategorin *åsikter*.

I dessa fall måste respondenten ge information om känslor, uttrycka värderingar, väga alternativ mot varandra etc., på ett sätt som kräver att han eller hon snarare bedömer saker än redogör för rena fakta. I själva verket är det mycket troligt att ett frågeformulär kommer att innehålla frågor om såväl fakta som åsikter, vilket är värt att poängtera. (Denscombe 2000:108-109)

Enkäterna till eleverna går in i båda kategorierna som nämnts ovan. Faktakategorin kan exempelvis innehålla information om: ålder, årskurs, modersmål etc. (Denscombe 2000).

5.2 Urval

I vår enkätundersökning har vi inriktat oss på elever, föräldrar, klasslärare och modersmålslärare på en specifik skola i en större stad i Skåne. Totalt sett har 65 blanketter delats ut till elever och lika många till deras föräldrar, 12 stycken till klasslärare och 10 stycken till modersmålslärare. Sammanlagt har 152 enkäter delats ut. Eleverna som medverkat går i årskurserna 2-5 och sju klasser har medverkat. Eftersom en av klassernas lärare var sjukskriven valde vi att inte ta med denna klass, därav endast sju klasser. Endast elever med modersmålsundervisning har deltagit. Vi har fått in svar från totalt 102 personer. (se figur 4)

Figur 4. Redovisning av antalet medverkande i enkätundersökningen.

Rosengren & Arvidson (2005) skriver i sin bok *Sociologisk metodik* om bortfall. Med bortfall menar författarna de respondenter som inte är tillgängliga vid undersökningstillfället. För att minska bortfallet kontaktade vi de tillfrågade modersmålslärarna och påminnelser skickades ut. De elever vars föräldrar inte tillät dem att medverka i enkätundersökningen räknas också som bortfall. Det sammanlagda bortfallet är ca 33 %.

5.3 Etiska överväganden

Vi har i detta arbete utgått från de fyra huvudkraven *Informationskravet*, *Samtyckeskravet*, *Konfidentialitetskravet* och *Nyttjandekravet* som Vetenskapsrådet publicerat.

(http://www.vr.se/download/18.6b2f98a910b3e260ae28000360/HS_15.pdf, 061116)

Innan vi lämnade ut enkäterna lämnades ett brev med förklaring av uppgiften till föräldrarna, då samtycke från denna grupp behövdes. Samtycket från föräldrarna gällde om barnen skulle få delta i enkätundersökningen. Vi förklarade även för deltagarna att de när som helst kunde avbryta. Då vissa föräldrar ej ville att deras barn skulle delta respekterade vi naturligtvis detta. Samtyckeskravet har vi här tagit hänsyn till.

Uppgiften förklarades även för elever och lärare innan den lämnades ut, det så kallade informationskravet. Konfidentialitetskravet tar upp regeln om att uppgifter och uppgiftslämnarna ska behandlas anonymt. Slutligen har vi även informerat de medverkande om att det insamlade materialet endast kommer att användas i denna forskning och därefter kasseras, det så kallade nyttjandekravet.

(http://www.vr.se/download/18.6b2f98a910b3e260ae28000360/HS_15.pdf, 061116)

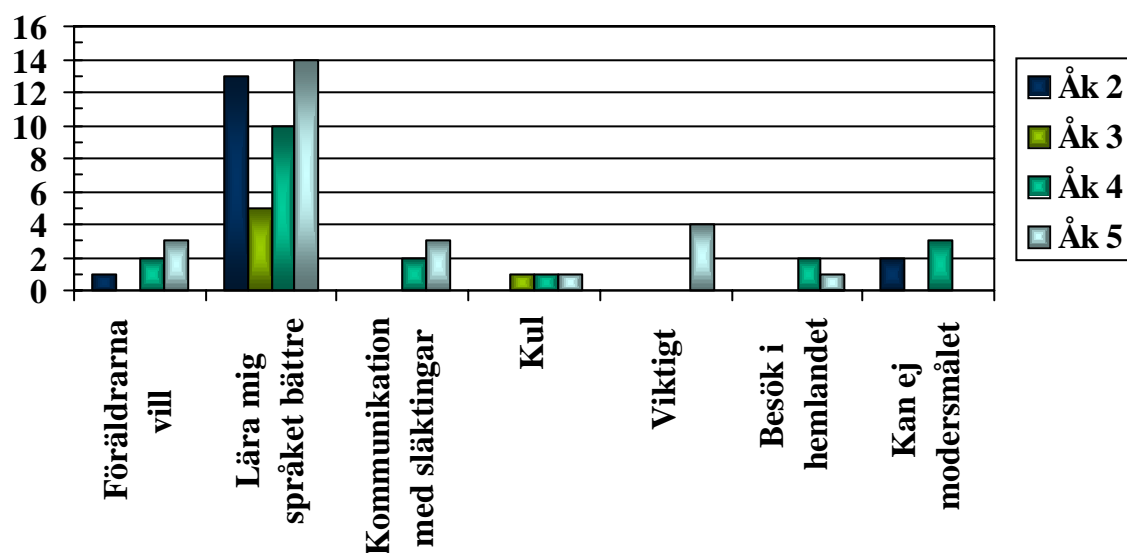
5.4 Upplägg och genomförande

Efter att ha skrivit ett introduktionsbrev med tillåtelseformulär till föräldrarna samt enkäten till lärare och föräldrar åkte vi till skolan där undersökningen skulle äga rum. Som vi skrivit tidigare var det ett öppet klimat då många redan kände oss. Tillåtelseformuläret och enkäten till föräldrarna lämnades till respektive klasslärare. Även enkäten till klasslärarna lämnades vid detta tillfälle. Efter fyra dagar återvände vi till skolan för insamling av materialet. Dagen därpå infann vi oss återigen på skolan, då vi genomförde enkätundersökningen på de elever med modersmålsundervisning och som fått tillstånd av föräldrarna att vara med. Då en del av modersmålslärarna inte är heltidsanställda på den aktuella skolan valde vi att skicka enkäten som e-post till alla modersmålslärare.

6. Resultat

Vi har valt att redovisa resultatet med hjälp av diagram och sammanställning av enkätsvaren. I figur fem och sju stämmer inte antalet svar med antalet respondenter då många angav fler skäl till modersmålsundervisning. Då frågorna var öppna var vi medvetna om att vi skulle få många olika svar och för att inte förlora information valde vi att redovisa alla svar som kom fram. Detta är en konsekvens i en kvantitativ undersökning. I sammanställningen av frågorna till figur fem och sju har vi kategoriserat in svaren under rubrikerna i diagrammen.

6.1 Varför går du på modersmålsundervisning?

Figur 5. Svar från elever i enkätundersökningen.

Undersökningen är gjord i fyra årskurser och totalt har 51 elever svarat på enkäten. Som vi skrivit ovan stämmer inte antalet svar med antalet medverkande då många elever har angivit flera anledningar till varför de går på modersmålsundervisning.

Endast elever i årskurs fem gav som skäl att modersmålsundervisning är viktigt. Detta är skrivet utan närmare precisering, därav att rubriken redovisas.

Flertalet elever anser att skälet till varför de går på modersmålsundervisning är att de ska lära sig språket bättre. Detta är det övervägande svaret hos eleverna i alla årskurser. Ett annat svar som skrevs av några elever var att det är föräldrarna som vill att de ska gå på modersmålsundervisning.

”För att min mamma tvingar mig och för att kunna språket bra när jag besöker släkten.” (Elev i årskurs fem)

”För att lära mej mit språk och min pappa vill att jag kan engelska.” (Elev i årskurs två)

Kommunikationen med släktingar och besök i hemlandet har endast tagits upp av elever i årskurs fyra och fem.

”För att jag ska lära mig mitt eget språk och om vi reser till mitt hemland så måste jag kunna läsa vad det står på skylter och förstå dom. Och att jag ska kunna prata arabiska.” (Elev i årskurs 5)

”För att min mamma vill att jag ska kunna prata betre med mina kusine och föreltrar.” (Elev i årskurs fyra)

I årskurserna två och fyra skriver tre elever att de ej kan sitt modersmål som anledning på frågan.

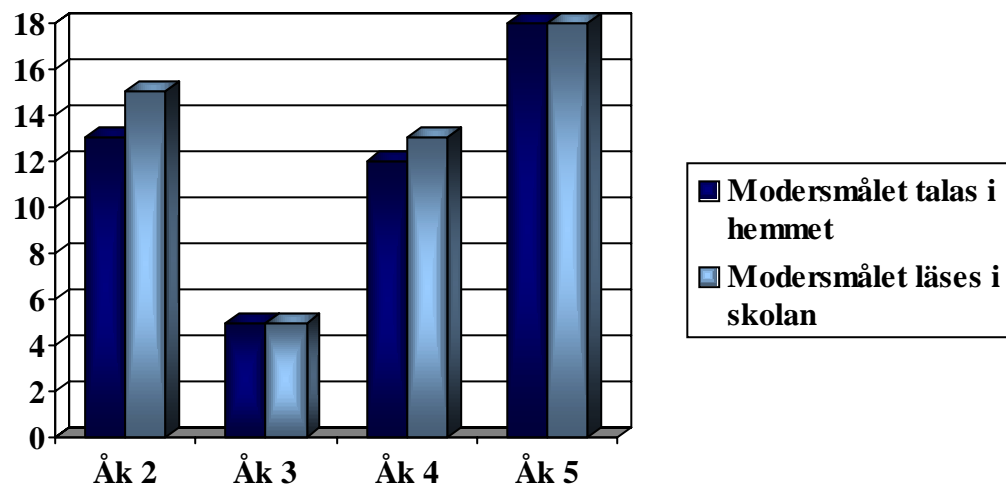
”Jag går på hemspråk för att jag kan inte prata så mitt egen språk så jag måste lära mig mer.” (Elev i årskurs fyra)

”För jag kan inte så mycket albanska. Jetesvåra bokstäver och svårt att läsa.” (Elev i årskurs två)

Ett fåtal elever har skrivit att det är kul att gå på modersmålsundervisning.

”För jag ska lära mig och det ar kult.” (Elev i årskurs tre)

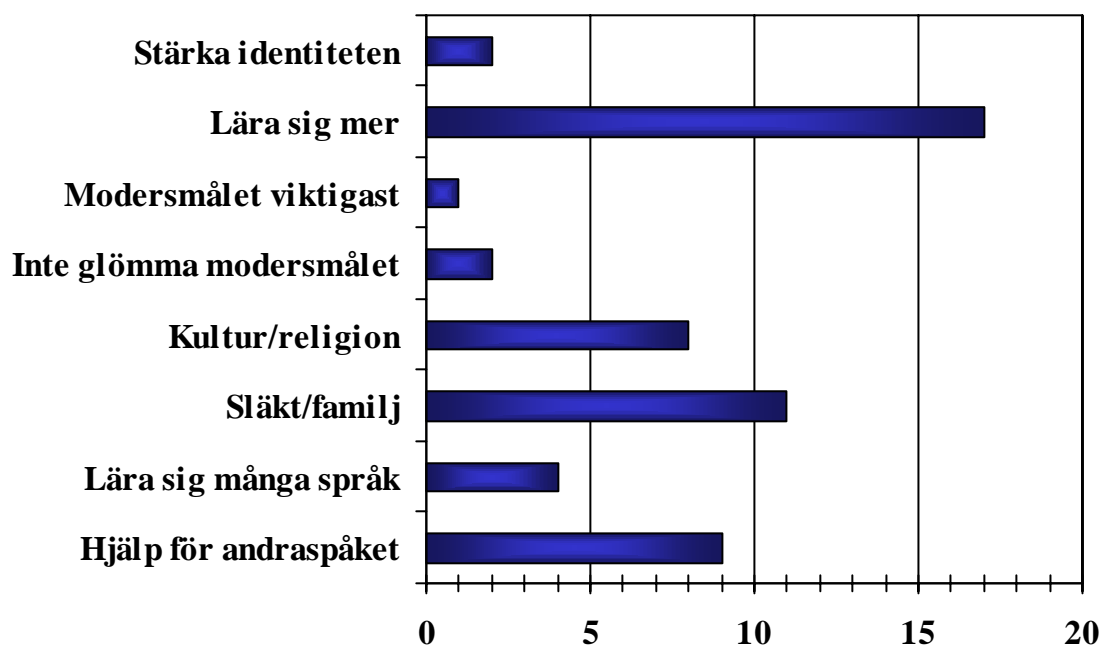
6.2 Vilket språk talas i hemmet/läses i skolan?

Figur 6. Antalet elever som talar samma modersmål hemma som de läser i skolan.

Enligt diagrammet kan vi utläsa att flertalet elever läser samma modersmål som är ett dagligt umgängesspråk. I årskurs två svarade 15 elever att de läser modersmål i skolan, men endast 13 elever talar enligt deras svar det språket hemma. Likaså är det i årskurs fyra där siffrorna visar liknande resultat. I årskurs tre och fem är det lika många som talar modersmålet i hemmet som läser det i skolan. Många av eleverna (34 av 51) har skrivit att de talar både svenska och sitt modersmål i hemmet.

6.3 Varför går ditt barn på modersmålsundervisning?

Figur 7. Svar från föräldrar om deras barns modersmålsundervisning.

Efter att ha lämnat ut frågeställningen till 65 föräldrar fick vi in 34 svar där det övervägande svaret var att barnen ska lära sig mer av sitt modersmål.

”Mitt barn måste kunna lära sig sitt hemspråk för att få ett bra betyg och för att kunna läsa arabiska i framtiden.” (Förälder till elev i årskurs fem)

”För att utveckla och berika båda det verbala skriftliga i arabiska språket.” (Förälder till elev i årskurs fem)

”För att lära han mer för han kan inte så mycket albanska.” (Förälder till elev i årskurs fem)

Att barnen ska kunna tala med sin släkt anser också många föräldrar vara viktigt.

”För att jag vill att mitt barn ska kunna arabiska så han kan prata arabiska med mig mera och prata med sina kusiner i sitt hemland bättre så de förstår mera.” (Förälder till elev i årskurs fyra)

”Mina barn ska få lära sig hemspråk för att kunna kommunicera med alla släktingar” (Förälder till elev i årskurs två)

”När vi reser till hemland måste han läsa skyltar på vägar och förstår vad mormor eller farfar pratar. Vi vill minska missförstånd mellan han och föräldrarna.” (Förälder till elev i årskurs fem)

När det gäller kultur och religion anser åtta av föräldrarna att modersmålsundervisning spelar en stor roll. Även stärkande av identiteten syns i dessa svar.

”Om han kan sitt modersmålspråk kan han förstå sin kultur, värderingar och normer som överföra från en generation till en annan generation, jag som mamma önskar att mitt barn kan sitt modersmål språket för hans skull och komma rätt i samhället.” (Förälder till elev i årskurs fem)

”Mitt barn måste kunna lära sig sitt hemspråk för att kunna läsa Koranen i framtiden. Om ett barn inte kan sitt eget hemspråk så känner man någonting som fattas.” (Förälder till elev i årskurs tre)

”Jag vill att hon ska gå på modersmål för att lära sig serbiska språket bättre, att kunna förstå traditionen som jag själv har uppväxt med...” (Förälder till elev i årskurs fem)

”Jag vill att mina barn ska läsa turkiska språket med detta de ska behålla sin kultur.” (Förälder till elev i årskurs två)

Av de föräldrar som svarat anser nio stycken att modersmålet är viktigt att kunna för att underlätta andraspråksinläringen. Exempelvis säger en förälder till en elev i årskurs två:

”Det kan lättaste att förstår andra språk om dem kan förstår mycket i sin egen språk.”

Andra svar som har framkommit är att deras barn går på modersmålsundervisning för att modersmålet är det viktigaste språket, för att lära sig många språk och för att de inte ska glömma sitt modersmål.

6.4 Varför har vi modersmålsundervisning?

Vi lämnade ut vårt frågeformulär till 12 klasslärare och 10 modersmålslärare. Alla klasslärare och 5 modersmålslärare besvarade frågeställningen. Ett övergripande svar som framkom i svaren från klasslärarna var att betydelsen för modersmålsundervisningen är viktig för inläringen av ett andraspråk t.ex. svenska. Här följer några exempel på detta:

”... forskning visar på att barn som har en bra grund att stå på i sitt modersmål, lättare har att lära sig ett nytt språk (svenska).”

”Jag anser att vi har modersmålsundervisning för att skapa goda förutsättningar för en positiv språkutveckling i svenska. Genom att bygga en stark grund på sitt modersmål kan inläring av ett nytt språk (svenska) ske utifrån bästa förutsättningar.”

”För att eleverna ska kunna lära sig svenska krävs det att de har ett bra ordförråd och förståelse för sitt modersmål. Ju bättre de kan sitt modersmål, fler ord, fraser desto lättare är det att lära sig svenskan.”

Övriga svar som framkommit bland klasslärarna är vikten av kontakt med familj och släktingar, att det är bra för Sverige om invånarna behärskar flera språk, identitetsstärkande och trygghet.

”Viktigt att kunna föra djupa samtal med sina föräldrar på ett språk som känns naturligt för båda.”

De flesta modersmållärare har svarat oss via e-post och svaren som framkommit är följande:

Det är viktigt att kunna hemspråket för att lättare utveckla andra språk. Då barnet redan vet vad saker och ting heter på modersmålet kan det lättare öka sitt ordförråd på andra språk. Vidare är förståelsen för kulturell mångfald bredare och det är aldrig fel att kunna mer än ett språk. (Modersmållärare)

Alla har rättigheter att utveckla det i eget modersmål, det stärker identiteten, man blir delaktig i den egna kulturen men också i majoritetskulturen. Har du goda språkkunskaper i ditt eget modersmål har du större möjligheter att utveckla ditt andra språk. Goda kunskaper i ditt eget språk gör att du lär dig svenska snabbare och därmed underlättas också kunskapsinhämtningen i de andra ämnena i skolan. I Sverige behöver vi flerspråkiga personer inom alla områden både nationellt och internationellt. Sverige är och har aldrig varit ett enspråkigt land. (Modersmållärare)

Var och en uttrycker sig bäst på sitt modersmål. Relation mellan barn och föräldrar byggs för det mesta med språkets hjälp. Flerspråkighet hjälper till i studier och förmågan att hitta andra lösningar. Studieresultaten blir bättre. Ger mera möjligheter i livet. Bra för självförtroende när individen känner att samhället ställer upp. Samhället har nytta av flerspråkiga människor och speciellt om människorna med invandrarbakgrund känner sig accepterade i samhället. (Modersmållärare)

Allt står i kursplanen och i arbetsplanen. Jag personligen är övertygad att för förskolebarn och de yngre elever är modersmålsundervisning oerhört viktig vad det gäller språkinläring. Vill man inte ha ett halvspråkigt barn, jobbar man med begrepps bildning på modersmålet (till skillnad från hemspråket) och det krävs samarbete med föräldrar. För högstadiel elever och gymnasieelever är modersmålet främst identitets fråga. (Modersmållärare)

Den femte modersmålläraren hade svårt att själv uttrycka sig om varför vi har modersmålsundervisning och valde att redovisa sitt svar genom att lämna kursplanen i modersmål.

7. Analys

Vid jämförelse mellan föräldrars och elevers svar kan man se likheter så som att båda parter anser att ”för att lära sig sitt modersmåls bättre” är den främsta anledningen till modersmålsundervisning.

En del elever har i enkäten svarat att modersmålsundervisning är viktigt. Denna kategori kan dock tolkas in i flera av de övriga grupperna.

I undersökningen syns det tydligt att vissa föräldrar har en stor del i bestämmandet när det gäller modersmålsundervisningen. Detta syns i resultatet då en del elever svarar att de läser sitt modersmål för att föräldrarna vill det.

När det gäller kommunikationen med släkt och hemland anser både elever och föräldrar att kunskaper i modersmålet är av stor vikt. Det är dock enbart de äldre eleverna, i årskurs fyra och fem som svarat att detta är en av anledningarna till varför de läser modersmål.

Ett fåtal av eleverna har svarat att de går på modersmålsundervisning för att de inte, enligt de själva, kan språket tillräckligt. I figur sex kan man även utläsa att det finns elever som läser modersmål i skolan men inte talar det i hemmet.

Enligt föräldrarna är kultur och religion en viktig anledning till varför deras barn går på modersmålsundervisning. Att exempelvis kunna läsa Koranen och att få en förståelse för föräldrarnas ursprung anses vara av stor vikt.

Ett flertal föräldrar skriver att deras barn går på modersmålsundervisning för att underlätta inläringen av svenska, dvs. andraspråksinläring. Även klasslärares enkätsvar genomsyrades av detta svar.

Något som tas upp av alla undersökningsgrupper är att modersmålsundervisningen är viktig för kontakten med familjen, släktingarna och hemlandet.

Gemensam uppfattning för fyra av modersmålslärares är att undervisningen i modersmålet hjälper till vid andraspråksinläringen. Andra faktorer som modersmålslärares anser vara viktiga när det gäller undervisning i modersmål är förståelsen för den egna kulturen, identitetsstärkande, relationen mellan föräldrar och barn, ökat självförtroende och bredare språkkunskaper.

Man kan se att många av modersmålslärares åsikter även delas av föräldrar och klasslärare.

8. Diskussion

Vårt syfte är att undersöka om vad lärare, föräldrar och elever anser om modersmålsundervisning, anledningen till varför vi har den och hur den fungerar i praktiken. Vi vill också granska om och hur det kontrolleras att elever är berättigade till modersmålsundervisning.

För att en elev ska få gå på modersmålsundervisning ska modersmålet enligt skollagen vara ett dagligt umgängesspråk i elevens vardag. Tidigare benämning på detta var att språket skulle vara ett levande inslag i hemmet (Skolverket 2003). Dessa begrepp anser vi vara tämligen oklara och luddiga. Frågor som väcks är vad som menas med ett dagligt umgängesspråk? Finns det någon som kontrollerar om modersmålet är ett dagligt umgängesspråk? För att få svar på våra frågor valde vi att kontakta riksdagen. Första gången vi var i kontakt med den angående skollagen om en definition av ”ett dagligt umgängesspråk” och kontrollen av detta fick vi svaret att den inte hade tid att hjälpa oss. Då detta ansågs vara en allmän begäran från en privatperson fanns ingen möjlighet för den att vara behjälplig i detta ärende. Andra gången skickade vi ett e-postmeddelande med ovannämnda frågor och fick då svaret att kontakta Skolverket.

Detta gjordes och vi fick då förklaringen att det inte riktigt fanns någon definition av ”ett dagligt umgängesspråk” mer än att språket aktivt ska användas. På frågan om hur det dagliga umgängesspråket kontrolleras inför berättigandet av modersmålsundervisning fick vi svaret att det är med hjälp av läraren som har kontakt med vårdnadshavare och elev som rektorn beslutar om modersmålsundervisning. Detta ansågs dock endast vara en rekommendation. Det finns inget uttalat sätt om hur det ska kontrolleras. Vi tycker att det bör finnas någon slags kontroll eller en uppföljning av elevens modersmål där det granskas hur mycket de kan och hur ofta de talar språket. Vi är fullt medvetna om att detta inte är någon lätt uppgift, men istället för att pengarna ska spenderas på elever som ej är berättigade till undervisning i modersmål, bör andra områden inom skolan, som är i större behov av pengar prioriteras.

I vår undersökning framkom att modersmålet som läses i skolan ej talas i hemmet av en del elever. Ett fåtal av eleverna har svarat att de går på modersmålsundervisning för att de inte, enligt dem själva, kan språket tillräckligt. Detta förmodar vi innebär att modersmålet ej är ett dagligt umgängesspråk och de bör därför ej vara berättigade till modersmålsundervisning.

Då kontakten mellan klasslärare, vårdnadshavare och elever etableras innan modersmålsläraren kommer in i bilden är det viktigt att de båda lärarna samarbetar väl. Skapas goda kontakter och samarbete alla parter emellan blir det lättare att få en uppfattning om elevens kunskaper och utveckling i modersmålet. Sammanfattningsvis tror vi att detta kan förebygga att obehöriga elever får modersmålsundervisning.

”Vilken roll spelar då modersmålsundervisningen för utvecklingen av svenska? Det är ett välkänt faktum att tvåspråkiga barn som har god behärskning av sitt modersmål ofta också visar en god behärskning av svenska.” (Håkansson 2003: 86) Detta tar även Cromdal och Evaldsson (2003) upp då de skriver att modersmålet tidigare har haft stor betydelse för individens språkliga och kulturella identitet, medan man idag framhäver elevernas kunskaper i modersmål som en förutsättning för att kunna ta till sig det svenska språket. Det står även i skollagen att eleven måste ha grundläggande kunskaper i sitt modersmål för att få undervisning i det aktuella språket. Vad är grundläggande kunskaper? Efter samtal med Skolverket fick vi ingen klar definition av begreppet utan vi blev hänvisade till Statens offentliga utredningar där vi sökte i deras databas. Tyvärr fann vi inga dokument som förklarade vad grundläggande kunskaper i modersmålet innebär. Då vi ej hittade någon definition blev vi konfunderade då vi menar att det är ett tämligen väsentligt begrepp.

En del av föräldrarna har svarat att deras barn går på modersmålsundervisning för att det gynnar andraspråksinläringen. Här förmodar vi att lärarna och skolan har spelat en stor roll då information om vikten av modersmålets betydelse har nått fram. Innan undersökningen genomfördes antog vi att kommunikationen med släkten, familjen och hemlandet skulle vara det vanligaste svaret. Man kan även utläsa att de flesta föräldrarna vill att barnen ska lära sig mer av modersmålet och en följd av detta menar vi kan innebära att kommunikationen med släkten, familjen och hemlandet underlättas.

I resultatet kan vi utläsa att det endast är elever i årskurs fyra och fem som har svarat att kommunikationen med släkt och hemland är en stor anledning till varför de läser modersmål. Vi tror att detta kan bero på att de är äldre och har större förståelse för hur viktigt modersmålet är och vad som krävs av dem för att kunna kommunicera med släkt och familj. Intresset kan också spela in, dock beroende på hur engagerad modersmålsläraren är och hur motiverad eleven är. Vidare skriver Skolverket i rapporten *Flera språk- fler möjligheter* (2003), som vi skrivit tidigare, om fem olika områden som beskriver det positiva med

modersmålsundervisning. Ett av dessa områden är *Kultur och rötter* som innebär större kunskap och förståelse för den egna kulturen och därigenom större förståelse för andra människor och deras kulturer. I vår undersökning kan vi som vi skrivit tidigare se att vissa elever ger detta som anledning till varför de läser modersmålet.

Enligt vår undersökning är det en del elever som svarar att de går på modersmålsundervisning för att föräldrarna vill. För att vara berättigad till modersmålsundervisning måste eleven själv, enligt skollagen, önska att få sådan undervisning. (Utbildnings- och kulturdepartementet 1997). Vi anser att detta är ett svårt beslut att fatta för yngre barn och menar att föräldrarnas åsikt spelar en stor roll. Beslutet tycker vi bör ligga hos båda parter för att det ska gynna alla inblandade, med hänsyn taget till barnets mognad.

Under vår praktik stötte vi på elever som inte ville gå på modersmålsundervisning. Enligt eleverna lockade vissa lärare med godsaker för att de skulle delta och orka med eftersom undervisningen var förlagd på eftermiddagen. ”Många modersmåls lärare har berättat att deras elever ofta är trötta och hungriga, och att de själva köper med sig frukt till barnen för att de ska orka med undervisningen.” (Ladberg 2000: 185) Locka eleverna med godsaker anser vi vara fel då vi menar att motivationen måste komma från eleven. Modersmåls lärare som bjuder på frukt tycker vi dock är mer berättigat då lektionstillfällena i modersmål oftast ligger efter skoltid. Motivationen ligger emellertid fortfarande hos eleven.

Ladberg (2000) skriver om att barns motstånd till sitt modersmål kan bero på de andra barnens attityder till detta språk. Vidare säger hon att vännernas attityder kan grunda sig i föräldrar och andra vuxnas inställningar. Elevens motivation kan vara beroende av modersmåls lärarens ställning i skolan. Hur modersmåls läraren bemöts av andra lärare på skolan kan ge eleven en bild av hur hennes/hans modersmål värderas (Ladberg 2000). Vi anser att för att höja elevernas motivation till modersmålsundervisning behöver man börja med att förändra attityderna gentemot undervisningen. Enligt vår undersökning tycker klasslärarna att undervisningen i modersmål är viktig. Detta anser naturligtvis även modersmåls lärarna. Under vår praktik har vi dock sett att attityder dem emellan kan och bör förbättras. Vi har märkt att missnöje finns gällande material, schemaläggning och lokaler. Ett bättre samarbete lärarna emellan menar vi krävs för att förbättra tillvaron för alla inblandade. Man kan t.ex. anordna temadagar om olika länder och kulturer för att få in modersmåls läraren i skolgemenskapen och därigenom undvika att modersmåls läraren ses som en person med

lägre ställning i skolan. En del modersmållärare har undervisning på många olika skolor och här anser vi att det är av ännu större vikt att de får delta i den dagliga verksamheten, för att känna gemenskap och trygghet.

År 1997 ändrades namnet hemspråk till modersmål. Förklaringen till detta var att språket inte endast talades i hemmet och modersmål ansågs vara ett mer passande namn. Trots att det är nio år sedan denna ändring infördes har vi i våra undersökningsgrupper märkt att begreppet hemspråk fortfarande används. Många av eleverna förstod ej vad begreppet modersmål betydde i vår enkät. Anledningen till detta tror vi kan vara att de flesta modersmållärare utbildades under 80- och 90-talet då begreppet hemspråk fortfarande användes. Då modersmållärarna fortfarande använder benämningen hemspråk påverkar detta även elever, föräldrar och klasslärare.

Modersmålet och även studiehandledning tas, som vi skrivit tidigare, upp i både skrivelsen från 1966 och Lgr 69. Då vi noga granskat den reviderade upplagan av Lpo 94 har vi svårt att finna något uttalat om modersmålsundervisning. I skrivelsen från 1966 står det klart beskrivet om modersmålsundervisning och studiehandledning för invandrarbarn.

... där så är möjligt genom studiehandledning på elevens modersmål förhindra att elevens studietid förloras på grund av hans bristfälliga kunskaper i svenska

stödundervisningen även kan innebära studier på modersmålet under ett par veckotimmar med handledning av lärare som behärskar elevens modersmål. (Morfiadakis 1981: 15)

I Lpo 94 står det inte lika klart skrivet om modersmålsundervisningen. Tyvärr förekommer ej benämningen modersmål en enda gång i dokumentet. Däremot kan vi läsa om kulturell mångfald och om språkets betydelse i största allmänhet.

Det svenska samhällets internationalisering och den växande rörligheten över nationsgränserna ställer höga krav på människors förmåga att leva med och inse de värden som ligger i en kulturell mångfald. Medvetenhet om det egna och delaktighet i det gemensamma kulturarvet ger en trygg identitet som är viktig att utveckla, tillsammans med förmågan att förstå och leva sig in i andras villkor och värderingar. Skolan är en social och kulturell mötesplats som både har en möjlighet och ett ansvar för att stärka denna förmåga hos alla som arbetar där. (Läraryrket 2002: 9-10)

Språk, lärande och identitetsutveckling är nära förknippade. Genom rika möjligheter att samtala, läsa och skriva skall varje elev få utveckla sina möjligheter att kommunicera och därmed få tilltro till sin språkliga förmåga. (Läraryrket 2002: 11)

Då vi anser att det ofta samtalas, skrivs och debatteras om modersmål tycker vi att det är underligt att det inte på ett tydligare sätt beskrivs i dagens läroplan. För att attityderna och

resurserna ska kunna förbättras inom modersmålsundervisningen bör det på ett bättre sätt synliggöras, framförallt i läroplanen. Även eleverna kan påverkas av att modersmålet ej har någon klar plats i Lpo 94. Detta kan i deras ögon spegla samhällets syn på deras modersmål och varför ska en elev läsa sitt modersmål när det inte ens nämns i läroplanen?

Municio (1987) studerade hemspråksreformen och kom, som vi skrivit tidigare, fram till att den enbart hade genomförts formellt och inte satt sitt avtryck i lärarnas tänkande. Detta visade sig genom att lärarna fick nöja sig med dåliga lokaler, brist på material och modersmålslärares status ansågs lägre. Denna bild av ämnet modersmål tycker vi syns även idag. Även detta bör bli annorlunda för att attityderna ska kunna förändras.

Då undersökningen har genomförts på en skola där många elever har utländskt påbrå var vi från början tveksamma till hur många svar vi skulle få in, främst från föräldrar. Detta med anledning till att en del, enligt klasslärarna ej behärskar det svenska språket. Ännu en orsak till att vi var osäkra på antalet svar var att vi inte visste om frågeställningen skulle intressera och engagera föräldrarna. Det sammanlagda bortfallet 33 % kan uppfattas som för stort, men utifrån förutsättningarna ovan anser vi att bortfallet är godtagbart.

9. Sammanfattning

Vi tycker att modersmålsundervisningen är viktig om eleven har grundläggande kunskaper (enligt skollagens definition) i språket, då svenskinläringen enligt forskning, underlättas. ”Det är ett välkänt faktum att tvåspråkiga barn som har god behärskning av sitt modersmål ofta också visar en god behärskning av svenska.” (Håkansson 2003: 86) I resultatet kan vi utläsa att både föräldrar och lärare är överens om att modersmålsundervisningen är viktig för andraspråksinläringen.

Vi vill med detta arbete inte påstå att modersmålsundervisningen är oviktig, men vi menar att det finns förändringar som bör göras för att exempelvis attityderna till undervisningen ska förbättras. Vidare anser vi att samarbetet alla parterna emellan är otroligt viktigt. Då det inte nämns något om modersmålsundervisning i Lpo 94 menar vi att det inte är konstigt att undervisningen fått den status den idag har. I skollagen tas bestämmelserna kring modersmålsundervisning upp. Efter kontakt med riksdagen och skolverket angående definitionerna ”grundläggande kunskaper” och ”ett dagligt umgängesspråk”, anser vi att

begreppen bör förtydligas. För att undvika att obehöriga elever får modersmålsundervisning tycker vi att en uppföljning av elevernas kunskaper är av stor vikt.

Sammanfattningsvis tror vi att ovannämnda tankar och idéer kan förändra och förbättra modersmålsundervisningens status i skolan och samhället.

10. Slutord

Vi båda bor i en region där det finns många olika kulturer och efter att ha praktiserat på en skola där många elever med invandrarbakgrund går fann vi modersmål som ett intressant och relevant ämne. Med hjälp av elever, föräldrar, klasslärare och modersmålslärare anser vi att vi har fått en bra grund till arbetet. Vi är oerhört tacksamma och glada för alla svar vi har fått in och som hjälpt oss komma fram till vårt resultat.

Då vi själva snart är färdiga lärare kommer vi i vårt framtida yrke ta med oss detta arbete och medvetet försöka arbeta för ett förbättrat klimat när det gäller modersmålsundervisning.

11. Referenser

- Arnberg, L. (2004). *Så blir barn tvåspråkiga*. Falun: ScandBook AB
- Börestam, U & Huss, L. (2001). *Språkliga möten – Tvåspråkighet och kontaktlingvistik*. Lund: Studentlitteratur
- Denscombe, M. (2000). *Forskningshandboken – för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur
- Hyltenstam, K (red). (1996). *Tvåspråkighet med förhinder? Invandrar- och minoritetsundervisning i Sverige*. Lund: Studentlitteratur
- Håkansson, G. (2003). *Tvåspråkighet hos barn i Sverige*. Lund: Studentlitteratur
- Jonsson Lilja, S. (1999). *Den mångkulturella skolan – ideal kontra verklighet*. Göteborgs Universitet
- Ladberg, G. (1996). *Barn med flera språk – Tvåspråkighet och flerspråkighet i familj, förskola och skola*. Stockholm: Liber
- Ladberg, G. (2000). *Skolans språk och barnets – att undervisa barn från språkliga minoriteter*. Lund: Studentlitteratur
- Lärarförbundet. (2002). *Lärarens handbok*. Solna: Tryckindustri Information
- Morfiadakis, E. (1981). *Invandrarna och hemspråksreformen*. Stockholm: Liber
- Municio, I. (1987). *Från lag till bruk – Hemspråksreformens genomförande*. Stockholms Universitet.
- Rosengren, K & Arvidson, P. (2005). *Sociologisk metodik*. Malmö: Liber AB
- Skolverket. (2003). *Rapport 228. Flera språk- fler möjligheter*. Uppsala: Danagårds Grafiska
- Skolverket & Språkforskningsinstitutet i Rinkeby. (2002). *Två språk eller flera? Råd till flerspråkiga familjer*. Stockholm: Liber
- Svenska Akademien. (1998). *Svenska Akademiens ordlista över svenska språket*. Stockholm: Nordstedts Akademiska Förlag
- Svenska Språknämnden. (1998). *Svenska skrivregler*. Uppsala: Almqvist & Wiksell

11.1 Internet

- <http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0607&infotyp=23&skolform=11&id=3875&extraId=2087>, 061030
- [http://rixlex.riksdagen.se/htbin/thw?\\${HTML}=SFST_LST&\\${OOHTML}=SFST_DOK&\\${SNHTML}=SFST_ERR&\\${MAXPAGE}=26&\\${TRIPSHOW}=format=THW&\\${BASE}=SFST&\\${FREETEXT}=skollagen+OCH+modersmålsundervisning&RUB=&BET=&ORG=](http://rixlex.riksdagen.se/htbin/thw?${HTML}=SFST_LST&${OOHTML}=SFST_DOK&${SNHTML}=SFST_ERR&${MAXPAGE}=26&${TRIPSHOW}=format=THW&${BASE}=SFST&${FREETEXT}=skollagen+OCH+modersmålsundervisning&RUB=&BET=&ORG=,), 061030)
- http://www.vr.se/download/18.6b2f98a910b3e260ae28000360/HS_15.pdf, 061116
- <http://www.skolverket.se/sb/d/215/a/1377>, 061122

12. Bilagor

12.1 Bilaga 1 - Elevenkät

Ringa in det svar som passar dig bäst eller skriv svaret på raden.

1. Hur gammal är du?

2. Vilken årskurs går du i?

3. Är du född i Sverige?

Ja *Nej*

4. Vilket är ditt modersmål?

5. Vilket/vilka språk pratar ni hemma?

6. Vilket modersmål läser du i skolan?

7. Varför går du på modersmålsundervisning?

12.2 Bilaga 2 – Brev till föräldrar

Till föräldrar

Malmö 2006-11-08

Hej!

Vi är två studenter som läser till lärare på högskolan i Kristianstad. Just nu läser vi vår nästsista termin och skriver vårt examensarbete. Efter att ha varit på praktik på en skola i en stor stad i Skåne med många elever med utländskt påbrå väcktes ett intresse för modersmålsundervisning och vi har valt att skriva om detta i vårt arbete.

Vi kommer att dela ut ett papper med 7 frågor till ert barn och vi behöver då ett godkännande från er för att få göra detta.

Ert barn kommer inte att delta med namn, så undersökningen är anonym. All information kommer att behandlas konfidentiellt med respekt för ert barn. Denna undersökning är frivillig och barnet kan avbryta undersökningen när som helst.

Denna blankett lämnas till läraren senast måndagen den 13 november. Vi kommer enbart att ta med de barn vars föräldrar ger sitt tillstånd.

Om ni har några frågor eller funderingar är ni välkomna att kontakta oss.

Tack på förhand!

Med Vänliga Hälsningar
Sofia Annerfors och Malin Ferdinandsson

Kryssa i det alternativ som ni väljer:

Mitt barn får vara med i undersökningen ()

Mitt barn får inte vara med i undersökningen ()

12.3 Bilaga 3 – Föräldrarenkät

Till föräldrar

Malmö 2006-11-08

Vi skulle vara tacksamma om ni kan svara på denna fråga, då det skulle hjälpa oss i vårt arbete. Det är frivilligt att delta och all information kommer att behandlas konfidentiellt med respekt för den personliga integriteten. Denna blankett är endast till för eget bruk och vår undersökning. Materialet kommer att förstöras efter vår sammanställning och inlämning av arbetet.

Lämnas till klassläraren senast tisdagen den 14 november.

Tack på förhand!

Med Vänliga Hälsningar

Sofia Annerfors och Malin Ferdinandsson

Varför går ditt barn på modersmålsundervisning?

12.4 Bilaga 4 – Lärarenkät

Till klasslärare och modersmålslärare

Malmö 2006-11-08

Hej!

För er som inte har träffat oss är vi två lärarstudenter som läser vår nästsista termin på högskolan i Kristianstad. Vi har tidigare skrivit en B-uppsats om modersmålsundervisning, hur den ser och hur den fungerar. Efter fem veckors praktik på en skola i en stor stad i Skåne bestämde vi oss för att fortsätta skriva om ämnet i vår C-uppsats. Vår empiriska del kommer att innehålla en elevenkät, en frågeställning till föräldrar med barn som går på modersmålsundervisning samt en frågeställning till klasslärare och modersmålslärare.

Det är frivilligt att delta och ni har rätt att avbryta medverkan under hela processen. All information kommer att behandlas konfidentiellt med respekt för den personliga integriteten. Denna blankett är endast till för eget bruk och vår undersökning. Materialet kommer att förstöras efter vår sammanställning och inlämning av arbetet.

Vi är tacksamma om blanketten är ifylld till tisdagen den 21 november

Tack på förhand!

Med Vänliga Hälsningar
Sofia Annerfors och Malin Ferdinandsson

Modersmålslärare ()

Klasslärare ()

Varför tycker Du att vi ska ha modersmålsundervisning?
